Van (neutraal) tussenwerpsel naar (positief) evaluatief adjectief:

ça va en *oké* in het Nederlands

Maarten Lemmens (Université de Lille & UMR 8163 STL, Frankrijk)

The present paper discusses the syntactic reanalysis and subsequent actualisation of *ça va* ('okay') that has recently taken place in (Belgian) Dutch, and that of *OK*/*oké* in (Standard) Dutch, revealing how these two expressions have evolved quite comparatively. Both start out as interjections, but then set out to be used as predicative adjectives (*N is ça va* / *oké*), and subsequently move into attributive position. Moreover, in Belgian Dutch, *ça va* can also be used as an adverbial modifier of an adjective. Strikingly, both *ça va* and *oké* (but *ça va* in particular) have also undergone a semantic evolution, in which they shift from the meaning 'mediocre, more or less', to 'good'. As such, the actualisation proves to be the catalyst for further grammaticalisation, which is particularly true for the adverbial use of *ça va* moving towards an intensifier. The study confirms that syntactic reanalysis and actualisation are driven by analogy (see also De Smet 2012); at the same time, it raises important theoretical questions as to the nature of grammaticalisation, especially in view of the emergence of new constructions with new (unpredictable) meanings.

Inleiding

In de Vlaamse geschreven pers was er recentelijk (augustus-september 2012) een heftige, haast agressieve discussie aan de gang over 'tussentaal' en 'standaardtaal', naar aanleiding van het pas verschenen boek *De manke usurpator* van Absillis, Van Hoof en Jaspers (2012).[1] Terwijl dit voor taalkundigen een interessante collectie artikelen betreft die het fenomeen 'tussentaal' bekijkt vanuit verschillende perspectieven (onder meer ook sociaal-economische, hetgeen het boek maatschappelijk relevant maakt), werden de auteurs na publicatie van een interview in enkele kranten (met name *De Standaard* en *De Morgen*) met pek en veren beladen omdat ze hadden durven suggereren dat het opleggen van de Standaardtaal in zijn huidige vorm misschien niet zo'n zinvol taalproject is voor schoolopleidingen. In de discussie werden vooral door de voorstanders van de Standaardtaal toch wel erg scherpe bewoordingen gebruikt, waarbij tussentaal gelijk stond met 'taalver-

loedering', 'taalvervuiling', 'smerige on-taal' of 'onwelriekend taalbraaksel' en de (Vlaamse) sprekers ervan denigrerend gekarakteriseerd werden als lui of dom. In de brieven aan de redactie schreeuwden de meeste (normatief-geïnspireerde) schrijvers al even zeer moord en brand.

In dit artikel willen wij ons geenszins in deze discussie mengen, maar willen we graag één van de elementen van die (Vlaamse) 'tussentaal', het aan het Frans ontleende *ça va*, in vergelijking brengen met het aan het Engels ontleende *OK* dat – vreemd genoeg misschien – wél aanvaardbaar is in de (gesproken) standaardtaal. Zoals we zullen aantonen verloopt de evolutie van beide erg parallel, met name een verschuiving van een tussenwerpsel (*discourse marker*) naar een evaluatief adjectief, waarbij min of meer dezelfde stappen te onderscheiden zijn.[2]

In plaats van *ça va* als 'onwelriekend taalbraaksel' te karakteriseren, zullen wij in deze bijdrage duidelijk aantonen dat de evolutie van *ça va* in het Belgisch Nederlands een zeer natuurlijk proces is dat bovendien gelijk loopt met de evolutie van *oké* in het (standaard) Nederlands en van *okay* in het Engels. Deze evolutie laat ons ook toe een genuanceerd antwoord te bieden op enkele belangrijke theoretische vraagstellingen, met name (1) hoe de syntactische herinterpretatie zich voltrokken heeft, (2) of deze evolutie nu als grammaticalisatie kan geduid worden of niet (zoals gesuggereerd in Lemmens 2012), en daaruit logisch voortvloeiend, (3) wat de implicaties zijn voor de grammaticalisatietheorie in het algemeen. De hypothese die wij hier empirisch onderbouwen is gelijkaardig aan deze in De Smet (2012), namelijk dat constructionele en semantische analogie een cruciale rol speelt in syntactische herinterpretatie en de daarop volgende actualisatie (ofwel het ontstaan van nieuwe constructies als gevolg van deze herinterpretatie).

Dit artikel is als volgt gestructureerd. In de volgende paragraaf behandelen we het gebruik van *ça va* in het (informeel) Belgisch Nederlands. Na een overzicht van de verschillende gebruikswijzen bespreken we kort onze analyse (analogiemodel) en de theoretisch implicaties hiervan. Vervolgens bespreken we in paragraaf 3 het gebruik van *oké* (en de varianten *ok* of *okee*) in het gesproken Nederlands en gaan na in hoeverre de evoluties overeenstemmen. Tenslotte kijken we in paragraaf 4 ook kort naar de aan de gang zijnde semantische verschuiving die zich lijkt te voltrekken bij het adjectivisch gebruik. In het besluit bespreken we kort de verdere theoretische implicaties van onze analyses voor de grammaticalisatietheorie in het algemeen.

Het fenomeen *ça va* in het Belgisch Nederlands

Het (informeel) gesproken Belgisch Nederlands is doorspekt met *ça va* (variante spellingen op blogs, chatfora, en dergelijke: *çava*, *cava*, *cv*, *CV*, *sava*)[3], meestal in antwoord op de vraag *Hoe gaat het?* Vaak wordt ook het diminutief *çavakkes* of *çavatjes* gebruikt.[4] Hier is een typisch voorbeeld[5]:

(1) hey, *ça vakes*? en, hoe wast in Verso zaterdag?
http://nl.netlog.com/Evytjeuh57/guestbook/&order=DESC&commentVertical=NO&page=10

Hoewel we dit wegens praktische moeilijkheden (zie verderop) niet kunnen onderbouwen met een sluitende kwantitatieve analyse, zijn er toch een aantal duidelijke elementen die de sterke opgang van *ça va* in Vlaanderen aangeven. Zo is er bijvoorbeeld het frequente gebruik ervan in Vlaamse soapseries (*Thuis*, *Familie*, en dergelijke) en ook op andere tv-programma's hoor je het steeds vaker, mede door de alomtegenwoordige *reality-tv*. Opvallend is dat in de ondertiteling van dergelijke programma's *ça va* niet meer gecorrigeerd wordt (terwijl dat wel zo is voor andere typische 'fouten' zoals het [Vlaamse] intransitief gebruik van *noemen* in plaats van *heten*); het wordt gewoon overgenomen, maar nog wel in cursief geplaatst. Dat dit niet onopgemerkt blijft, mag ook blijken uit volgende reactie van een tv-kijker op een blog:

(2) *Re: tvserie De ronde; Gepost door: waarom toch; Datum: 15 februari 2011 22:04*
Wat er mij enorm stoort aan de Vlaamse tv-series van de laatste jaren, is het feit dat op elke vraag 'Hoe gaat het?' er steevast een '*ça va*' op geantwoord wordt. In die eerste aflevering hoorde ik het wel een 30-tal keren, niet te geloven.
http://wielrennen.startpagina.nl/prikbord/13569928/13593757/re-tvserie-de-ronde#msg-13593757

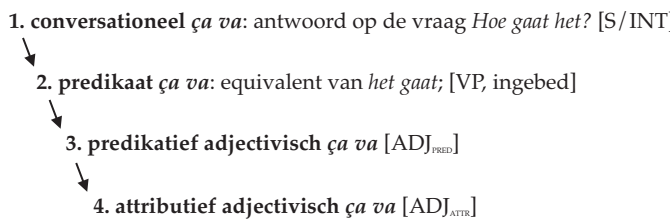
Opvallend is ook dat *ça va* is opgenomen in het *Vlaams woordenboek*; hoewel dit geen gezaghebbende publicatie is, is het toch indicatief dat het hierin wordt opgenomen.[6] Eveneens indicatief is dat *çavakes* is opgenomen in de woordenlijst met Vlaamse woorden die de KU Leuven heeft opgesteld voor studenten uit Nederland; de vertaling die opgegeven wordt is – opvallend genoeg – *alles ok*.[7] Het infomagazine van de Christelijke Mutualiteit (één van de Vlaamse instellingen voor ziekteverzekering) in Midden-Vlaanderen heeft als titel *Ça va?* (http://www.cava-magazine.be/). Een andere indicator is bijvoorbeeld ook de nieuwe naam *Çavaria* voor de Federatie voor Holebi's en Transgenders die in 2009 doorgevoerd werd. Er was enig protest tegen deze naam (*Çavaria? Çava helemaal niet! Wij willen de holebifederatie terug!*[8]), maar opvallend genoeg betrof deze reactie niet het feit dat het om een informeel Vlaamse uitdrukking ging, maar wel (1) dat dit een marketingstunt betrof en (2) dat de hoofdletter *Ç* erg lastig is op een computer. Het gebruik van *ça va* als grondvorm werd niet ter discussie gesteld. Als anekdotische illustratie van de snelheid waarmee deze uitdrukking geleerd wordt, kan ik tenslotte vermelden dat de Mexicaanse uitwisselingsstudent die vorig jaar bij ons in het gezin logeerde al na twee weken met *ça va* antwoordde op onze vraag *Hoe gaat/ging het?*

De evolutie van *ça va* die we hier in deze bijdrage beschrijven is die van dergelijk conversationeel gebruik naar een evaluatief adjectief; dit laatste gebruik is vooral

courant in Vlaams-Brabant waar een regiolect wordt gesproken dat, zoals correct opgemerkt door Vandekerckhove en Nobels (2010, p. 662), één van de dominante regiolecten is in Vlaanderen.

Ça va wordt in het (Belgisch) Nederlands nog steeds gebruikt als equivalent van *Het gaat*. Hoewel dit moeilijk te achterhalen valt, vindt het gebruik ervan allicht zijn oorsprong in tweetalige milieus of milieus met veel contacten tussen de twee talen, zoals in Brussel. Het is aannemelijk dat tegenwoordig *ça va* door Nederlandstaligen ook in deze oorspronkelijke context niet (langer) als een zin wordt beschouwd, maar wel als een gelexicaliseerd antwoord op de vraag hoe het gaat, als equivalent van een adjectief/bijwoord zoals *redelijk* dat (net als *goed* of *slecht*) ook een typisch antwoord is op de vraag *Hoe gaat het*? Toch is dit niet het hele verhaal.

Onze eerdere analyse (Lemmens 2012) presenteerde de evolutie van *ça va* als een 'grammaticalisatieproces' in vier stappen, dat we schematisch als volgt voorstelden (de vermelding tussen vierkante haakjes geeft de syntactische categorie aan):

Figuur 1. Analogie-netwerk voor ça va.

Hoewel de meeste Vlamingen de origine van *ça va* wel zullen kennen als combinatie van loos onderwerp (*ça*) en persoonsvorm (*va*, indicatief presens, derde persoon enkelvoud van *aller* 'gaan'), geldt de leenvorm toch als gelexicaliseerd geheel dat niet langer als syntactisch complex en/of transparant wordt gezien, zoals blijkt uit het feit dat het kan gebruikt worden ongeacht de tempus van het werkwoord (*Hoe ging het? – ça va*), terwijl dat in het Frans (uiteraard) niet kan. De (op blogs en twitter toch wel courante) spelling *sava* bevestigt dat dit een 'echt' Nederlands woord geworden is.[9]

In wat volgt overlopen we kort de verschillende stappen in het proces zoals dat hier wordt voorgesteld, en illustreren we de verschillende gebruikswijzen met voorbeelden. Daarna formuleren we enkele theoretische bedenkingen en argumenten bij het voorgestelde schema. Vooruitblikkend op deze discussie kunnen we meteen al aangeven dat dit proces complexer is dan wat gesuggereerd werd in Lemmens (2012): het is niet echt een grammaticalisatie, maar wel een proces van

syntactische herinterpretatie gevolgd door ***actualisatie*** (waarbij analogie een belangrijke rol speelt); deze actualisatie geeft op haar beurt (mogelijke) aanzetten tot verdere grammaticalisatie. Voor de duidelijkheid van de presentatie houden we hier nog even vast aan de vier stappen, hoewel deze niet noodzakelijk als chronologisch gezien moeten worden.

De eerste omgeving waarin (gelexicaliseerd) *ça va* voorkomt, is het ***conversationeel gebruik*** dat een kopie is van het Franse gebruik: *ça va* fungeert ofwel als antwoord op de vraag *Hoe gaat het?* (of ook als dergelijke vraag wanneer het met stijgende intonatie wordt uitgesproken: *ça va?*) ofwel als instemming om iets op een bepaalde manier te doen, bijvoorbeeld *Ik zie je dan morgen om acht uur? – ça va.*[10] Wat voor het onderwerp van dit artikel interessant is, is dat dit antwoord voorafgegaan kan worden door *OK*, zoals in *Ik zie je dan morgen om acht uur? – OK, ça va*. Hieruit blijkt duidelijk dat beide een verschillende betekenis hebben, die je zou kunnen parafraseren als *Ja, (dat is) goed*.

De tweede omgeving is deze waar *ça va* als ***predikaat*** ingeschoven wordt in een Nederlandse zin. Hier zijn enkele typische voorbeelden:

(3) Zijn Engels is niet zo goed. Voor de gewone dingen, ***ça va*** nog wel, maar niet om meer gecompliceerde dingen uit te leggen.
pers. attestatie, 11-11-2011

(4) En we gaan ook absoluut niet ver weg, dus ***ça va*** nog wel.
http://forum.tegenkanker.be/index.php?topic=3267.15;wap2

Je zou hier *ça va* kunnen vervangen door zijn Nederlandse equivalent *het gaat*, bijvoorbeeld *voor de gewone dingen* ***gaat het*** *nog wel*.

De derde context is het gebruik van *ça va* als ***predikatief adjectief*** (*X is* ***ça va***; *ik vind X* ***ça va***), waar het als syntactisch en semantisch equivalent van adjectieven als *redelijk* of *aanvaardbaar* kan beschouwd worden. Hier zijn enkele voorbeelden:

(5) De finale gras pokémon is nog wel *ça va*.
http://www.insidegamer.nl/forum/viewtopic.php?p=3371294

(6) Ik vind het persoonlijk ook leuker met een dubbele uitlaat, maar k' vind het toch *ça va* nog zo.
http://www.mr2club.be/forum/index.php?topic=982.120

(7) - Waarom neemt Malta toch altijd zulke trage, sprookjesliedjes?
- Bwoh, twas toch *ça va*?
http://www.fkgent.be/filologica/phpBB2/viewtopic.php?f=1&t=3862&start=775

Eens een woord op deze manier fungeert als een adjectief kan het in principe ook, zonder enige morfologische markering, als bijwoord gebruikt worden:

(8) Op speed 2 kan je vaak nog wat aanklooien en toch *ça va* meedraaien.
http://forum.tribalwars.nl/showthread.php?t=87263&page=6

(9) Ik slaap *ça va* nog wel.
pers. attestatie, 20-11-2011

Het bijwoordelijk gebruik lijkt zich overigens te verspreiden naar pre-adjectivisch gebruik, waarbij het als graadaanduiding van adjectieven gebruikt wordt zoals in het volgende voorbeeld:

(10) eerlijk gezegd vind ik alle nieuwe BMW's strontlelijk, de Z8 is mooi, oude M3 ook, en de M6 is nog wel *sava mooi*, X5 is degoutant, X3 nog ranziger, drie reeks is gefaald, M3 van nu kan qua schoonheid ook niet op tegen de vorige.
http://www.autoforum.be/showthread.php?11845-BMW-M3-(e90)/page35

(11) Da's toch *ça va* logisch.
pers. attestatie, 20-12-2011

Dit gebruik is nog niet echt courant, maar het bevestigt wel de verschuiving naar een evaluatief adjectief waarvan je makkelijk een bijwoordelijk gebruik kan afleiden. Wij komen in de laatste paragraaf nog op deze contexten terug.

Het predikatieve gebruik van *ça va* is veruit het meest frequent, maar daarnaast merk je ook een (toenemend) ***attributief*** gebruik (*een* ***ça va*** *X*); dat is de vierde stap in het schema hierboven. Hier zijn enkele voorbeelden die duidelijk aangeven dat er niet echt semantische restricties zijn betreffende het hoofdnaamwoord (*plaat*, *persoon*, *match*, enzovoort).

(12) Maar toch *een ça va plaat* om deze band te leren kennen.
http://www.musicmeter.nl/album/59419

(13) La Bush session Techno vol.3 Ziet er nog *een ça va cd'ke* uit.
http://doctorbass.2.forumer.com/a/la-bush-session-techno-vol3_post16964.html

(14) Heb er nog even mee staan praten buiten, het was *een ca va kerel.*
http://igweb.vub.ac.be/FA/forum/viewtopic.php?f=7&t=1240

(15) Ik herinner mij dat die thuis tegen Genk *een ca va match* speelde. Maar 't blijft wel een boer, als je ziet wat hij allemaal uitsteekt.
http://forum.anderlecht-online.be/phpbb/viewtopic.php?f=1&t=6388&start=2950

(16) Ik heb nu enkele jobs op het oog, uiteindelijk heb ik *een ça va diploma* en zal ik wel ergens binnenkort beter werk vinden maar ik zit liever...
http://www.9lives.be/forum/werk-studie/654178-de-hopeloze-zoektocht-naar-werk-141.html

(17) Ik weet wel zeker wat ik wil: mensen moeten mij zien als een geniale blogger. Niet als *een 'ça va' blogger*.

http://www.toomas.be/page/13/

Het is bijzonder moeilijk om op dit ogenblik voldoende betrouwbaar empirisch materiaal te verzamelen ter staving van onze hypothese met betrekking tot de verschillende stappen in de evolutie van *ça va*. De verklaringen hiervoor zijn duidelijk: het gaat om een recent fenomeen dat bovendien typisch is voor informeel taalgebruik, dat vooral door jongeren gebruikt wordt. Bovendien is het een courante uitdrukking in het Frans, wat zoekopdrachten op het internet (bijvoorbeeld via WebCorp of Twitter) bijzonder moeilijk maakt. Zo gaf bijvoorbeeld een zoekopdracht op search.twitter.com met als specificatie 'search=ça va'; 'Language= Dutch' 334 hits (voor twee dagen, 29 en 30 oktober 2012); hiervan waren er slechts zeven in het Nederlands (succes = 0.2), en één tweetalige tweet, met *ça va* in het Franse deel. Via de toevoeging van typische modale partikels (bijvoorbeeld *toch*, *nog*, *wel*, enzovoort) kon een zoekopdracht via WebCorp toch enigszins verfijnd worden. In totaal gaf dit twintig attestaties van *ça va* als predikatief adjectief (elf met *nog ça va* en negen met de structuur *wel ça va*; er werden geen attestaties gevonden met *toch ça va*, *echt ça va* en *erg ça va*), maar slechts drie voorbeelden van *ça va* in attributief gebruik.[11]

De voorbeelden die via WebCorp gevonden werden zijn zeker niet representatief voor (informeel) gesproken taal. Eén van de moeilijkheden van de studie van spreektaal is net de afwezigheid van vrij toegankelijke, betrouwbare en voldoende gedifferentieerde corpora. Zelfs het Corpus Gesproken Nederlands, dat toch wel erg gebalanceerd is opgebouwd, is niet toereikend voor onze studie, want het bevat onvoldoende recent, informeel gesproken taalmateriaal.

Drie kritische bedenkingen kunnen geformuleerd worden bij de chronologie van de verschillende stappen in het proces zoals we dat eerder voorstelden. We zullen eerst deze drie vragen kort toelichten, om vervolgens deze analyse te herformuleren binnen het kader van door analogie aangestuurde actualisatie (zoals dat door De Smet 2012 geschetst wordt).

De eerste vraag betreft stap 1 ('conversationeel' *ça va*): is dit wel de eerste stap en niet al een adjectivisch gebruik? In plaats van *ça va* kan je immers ook antwoorden met een adjectief. Indien dat zo is, dan komt de adjectivisering eerst. Hoewel moeilijk te bewijzen, mag men aannemen dat het gebruik van *ça va* in het Belgisch Nederlands zijn oorsprong vindt in een milieu met taalcontact (vooral Vlaams-Brabant); logischerwijs werd het aanvankelijk dan ook gebruikt als kopie van het (hoog frequente) Franse conversationeel gebruik. Gegeven deze parallelle gebruikswijzen is niet aannemelijk (hoewel ook niet volledig uitgesloten) dat het eerst in een andere context (namelijk als adjectief) gaat fungeren om dan terug te keren naar de 'oorspronkelijke' context. Bovendien blijkt dat vele Vlamingen wel het conversationeel *ça va* gebruiken, maar niet het adjectivisch gebruik (stap 3 en

4), hetgeen ingaat tegen de veronderstelling als zou het adjectivisch gebruik eerst komen. Dat wil uiteraard niet zeggen dat eens fase 3 of 4 bereikt, er geen terugkoppeling kan zijn. (We komen daar straks nog op terug.)

De tweede vraag betreft stap 2, het gebruik van *ça va* als predikaat. Dit is een ongewoon gebruik, waarbij de gelexicaliseerde vorm dan wel niet meer als transparant gezien wordt (dat wil zeggen als combinatie van onderwerp-werkwoord), maar ergens nog voldoende als werkwoordsvorm geldt om als volledig equivalent van *het gaat* gebruikt te worden. Merk op dat terwijl je in de andere gebruikswijzen *ça va* door een adjectief kan vervangen, je dat hier niet kan, maar wel met een onderwerp en persoonsvorm: *voor de gewone dingen,* {***ça va*** / ***redelijk** / **gaat het***} *nog wel* of *En we gaan ook absoluut niet ver weg, dus* {***ça va*** / ***redelijk** / **het gaat***} *nog wel*. Het lijkt dan ook logisch om dit als een tussenvorm te beschouwen: enerzijds is er een syntactische 'verbleking' (*bleaching*) van de syntactische waarde als persoonsvorm met onpersoonlijk werkwoord, anderzijds wordt het wel gebruikt in de plaats van een dergelijke structuur (zoals het Nederlandse *het gaat*). De syntactische verbleking wordt mooi geïllustreerd door de afwezigheid van inversie, alsook door de afwezigheid van tempusmarkering.

De derde vraag tenslotte betreft de chronologie van predikatief naar attributief: is het niet logischer te veronderstellen dat beide gebruiken tegelijkertijd beschikbaar werden? Voor de meeste adjectieven is dat inderdaad het geval (*Dit boek is goed/mooi/interessant/…* vs. *Dit goede/mooie/interessante/… boek*). Er is echter een belangrijk verschil tussen beide structuren: terwijl in de prenominale structuur (*ART X N*) de X-constituent in hoofdzaak beperkt is tot adjectieven, is dat niet zo in de predicatieve structuur (*N is X*) waar X tot verschillende syntactische categorieën kan behoren: substantief (bijvoorbeeld *Jan is* ***directeur***), adjectief (bijvoorbeeld *Het vuur is* ***heet***), partikel (bijvoorbeeld *Het boek is* ***af***), of (genominaliseerd) werkwoord (bijvoorbeeld *Dat was* ***zweten***!).[12] Uiteraard is de attributieve pendant enkel mogelijk bij 'echte' adjectieven, niet bij de andere gevallen (hoewel dat soms wel kan, bijvoorbeeld *het (on)affe boek* of *de uite kachel* (geciteerd in de ANS[13]) maar dit zijn eerder gemarkeerde en/of uitzonderlijke gevallen). Onze hypothese is dat er een syntactische herinterpretatie gebeurt vanuit conversationeel *ça va* net door de gelijkenis met de structuur *X is ça va*; deze herinterpretatie is semantisch gemotiveerd: *ça va* heeft, net zoals vele adjectieven, een kwalitatieve en/of evaluatieve waarde.

In onze eerdere analyse (Lemmens 2012) karakteriseerden we de evolutie van *ça va* als een grammaticalisatieproces, met de vier stappen aangegeven in figuur 1 hierboven. Hopper en Traugott definiëren grammaticalisatie als 'the change whereby lexical items and constructions come in certain linguistic contexts to serve grammatical functions and, once grammaticalized, continue to develop new grammatical functions' (2003, p. 18). Volgens deze definitie is de evolutie van *ça va* geen grammaticalisatie, want de verschuiving van (conversatie-)partikel naar adjectief is niet echt een verschuiving van een autonoom woord naar een

minder autonoom (of meer grammaticaal) woord. Het is wel een voorbeeld van *syntactische herinterpretatie*, gevolgd door *actualisatie*, ofwel het ontstaan van nieuwe constructies als gevolg van deze herinterpretatie. De Smet (2012) betoogt overtuigend dat een dergelijke herinterpretatie voorkomt in een ongemarkeerde context. De daarop volgende actualisatie begint, aldus De Smet, waar de structuur van de heranalyse maximaal gelijkt op reeds bestaande structuren ('actualization spreads from one environment to another on the basis of similarity relations to established uses', 2012, p. 625).

Voor *ça va* is de gelijkende context die een dergelijke herinterpretatie toelaat precies deze tussen conversationeel en predikatief adjectivisch gebruik:

(18) a. *Hoe gaat/is het? (Het is/gaat)* { *goed.* / *ça va.*

b. *Hoe was de film? (De film was)* { *goed.* / *ça va.*

Deze analogie wordt uiteraard nog versterkt door het feit dat in het Nederlands adjectieven en bijwoorden vorm-identiek zijn, waardoor zowel *Het gaat ça va* (bijwoord) als *Het is ça va* mogelijke herinterpretaties zijn. De herinterpretatie naar adjectief is het duidelijkst in contexten zoals in (18b) waar geen loos maar wel een specifiek onderwerp (*de film*) gebruikt wordt. De gelijkenis die we hier poneren zie je heel duidelijk geïllustreerd in het volgende voorbeeld waar *ça va* als bijwoord gebruikt wordt in een context die zeer dicht staat bij het oorspronkelijk gebruik (antwoord op de vraag *Hoe gaat het?*):

(19) met [naam] gaat het *ça va*. Tegenwoordig alleen verhoging tot lichte koorts [...]
http://www.deverdwaaldeooievaar.be/forum/viewtopic.php?p=142294&sid=95f933a44b555382a1ac11aa363d9c4c

De gelijkenis tussen de twee constructies, versterkt door een semantische gelijkenis (evaluatieve waarde), verklaart waarom het predikatief gebruik van *ça va* (waarin ook het gebruik bij evaluatieve werkwoorden [bijvoorbeeld *ik vind de film ça va*] meegerekend wordt) frequenter is dan het attributief gebruik dat in vergelijking met het vertrekpunt veel gemarkeerder is. In twee (aparte) informele bevragingen van 35 K.U. studenten (allen Vlaams, 19-21 jaar; N1=18, N2=17) vindt 91.4% (32 op 35) het predikatief gebruik perfect aanvaardbaar terwijl dit 'slechts' 80% was (28 studenten) voor het attributief gebruik. In de tweede bevraging (12/11/2012) werden ook twee zinnen gegeven met het bijwoordelijk gebruik (één bij werkwoord, de ander pre-adjectivisch); slechts 3 van de 17 studenten (17.6%) vond beide gebruikswijzen aanvaardbaar.[14]

Eens voldoende verankerd als evaluatief adjectief (in predikatief gebruik), is het attributief gebruik een logische, volgende stap binnen de constructionele mogelijkheden van adjectieven. Zoals De Smet terecht aangeeft, is het net de toenemende frequentie die ervoor zorgt dat de mentale representatie van een uitdrukking verandert ('frequency increases [...] gradually alter the mental representation of a given expression' 2012, p. 604; zie ook Bybee 2010 over de rol van frequentie in taalverandering).

De hypothese dat *ça va* zich als volwaardig adjectief gedraagt wordt verder ondersteund door de mogelijkheid om bijwoordelijke bepalingen van graad toe te voegen, zoals in de volgende voorbeelden.[15]

(20) [...] de kotbazen zijn ***heel erg*** *ça va* en ook in de gewone kamers heb je eigen kookvuurtje en koelkast.
http://www.9lives.be/forum/algemene-discussies/483230-kot-studio-antwerpen.html

(21) Natuurlijk, je moet zelf zien wat je wil kopen, ik zeg enkel dat de 'Keystation Mini 32' wel redelijk goed is hoor, enkel dat er misschien 17 toetsen minder opstaan, dan hetgene dat jij wou.. Maar voor de rest is die ***echt*** *ça va* !
http://www.djresource.eu/Forum/topic/24078/ervaring-met-M-Audio-midi-keyboard/

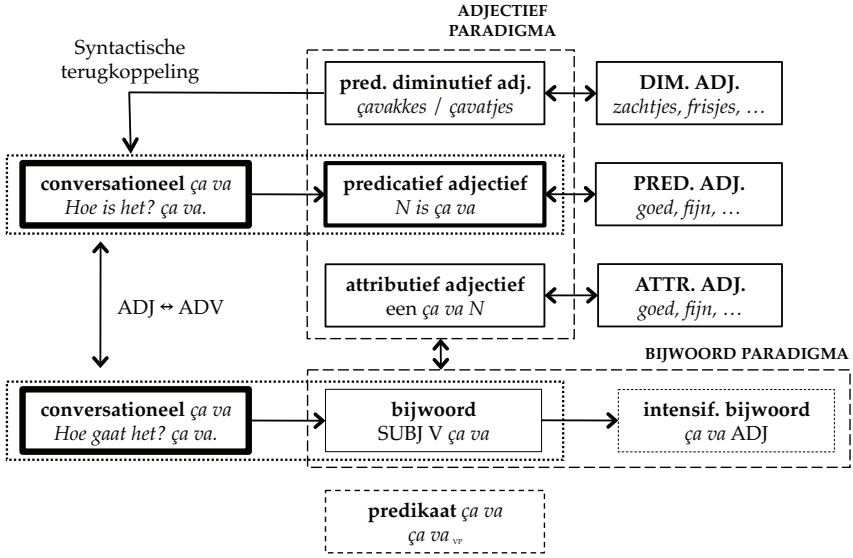
(22) De jongeren volgden een fotoworkshop en kozen samen met Lieve Blancquaert de meest sprekende foto's uit. Het resultaat is te zien in een tentoonstelling en het fotoboek ''t Is hier ***heel*** *ça va*'.
http://www.roppov.be/sites/default/files/pdf/Artikel%20Raak%20KWB.pdf

(23) da ziet er idd wel ***heel*** *ca va* uit
http://www.dailybits.be/item/the-appartment/

(24) Het klinkt alleszins beter en aan heel je uitleg te lezen zit er al wa meer vitaliteit in jezelven, dus ***dik*** *çavatjes* zou ik zo zeggen! Groetjes!!
http://ruthinghana.blogspot.be/2006/11/week-6.html

Dergelijke gradueringen versterken het adjectivische karakter van *ça va* hetgeen het gebruik in attributieve positie vergemakkelijkt.

Hoewel chronologie in deze evolutie belangrijk blijft, gelden de verschillende stappen zoals hierboven aangegeven niet als strikt lineair (in tegenstelling tot wat je bij 'echte' grammaticalisatie aantreft), maar bouwen ze eerder een netwerk van structuren op basis van gelijkenis zowel onderling als met andere, bestaande structuren. Het mechanisme dat aldus verantwoordelijk is voor de syntactische herinterpretatie en actualisatie is dat van de analogie. Schematisch kan je dat als volgt voorstellen (geïnspireerd door De Smet 2012, maar in een eigen interpretatie):

Figuur 2. Evolutie van ça va *(overgenomen van Lemmens 2012).*

De horizontale kaders in stippellijn geven de gelijkenissen aan die de initiële herinterpretatie mogelijk maken; de kaders met onderbroken lijnen representeren de systeeminterne gelijkenissen (predikatief <–> attributief adjectief; adjectief <–> bijwoord). Merk op dat het gebruik van *ça va* als predikaat – zie voorbeelden (3) en (4) – niet echt in het systeem past, omdat het niet beregeld wordt door het adjectiefsysteem; dit gebruik is eerder gemarkeerd. De verschillende diktes van de constructieboxen representeren de graad van verankering van de constructie: het gebruik als conversationeel partikel is het meest courant, gevolgd door het gebruik als predikatief adjectief; het attributief gebruik is op dit ogenblik nog minder courant. De extensie naar bijwoord is een logische stap, de stap naar intensifiërend bijwoord is dan nog een stap verder (vergelijkbaar met *goed* of *knap* in *goed gek* of *knap lastig*), maar lijkt nog niet zo sterk ingeburgerd.

De chronologie van predikatief naar attributief adjectief vindt hier duidelijk zijn motivatie: het is pas wanneer het predicatief gebruik voldoende is ingeburgerd dat de volledige adjectivische mogelijkheden zich ontplooien. Als *ça va* eenmaal voldoende als adjectief ingeburgerd raakt in de constructies *N is ça va* of *een ça va N* is het niet ondenkbaar dat er ook een syntactische herinterpretatie plaatsvindt van het initiële tussenwerpsel dat dan voor de taalgebruiker ook als adjectief (of vormidentiek bijwoord) zal gezien worden (net zoals *goed* of *redelijk* die in al deze contexten kunnen gebruikt worden). Deze analogie wordt nog versterkt door het gebruik van het diminutief *çavakkes* dat al eerder kort vermeld werd.[16] Het is overigens ook in deze 'adjectivische' context dat een vorm als *çavak(k)es* mogelijk wordt:

(25) Yo schauwen, *ça vakes*? (conversationeel **en** adjectivisch)
http://schwinginazie.blogspot.be/2007/12/eerste-boete.html

(26) het weer is *çavatjes* maar redelijk koud. (predikatief adjectief)
http://thebigadventure.skynetblogs.be/archive/2010/12/27/roadtrip-sydney-melbourne.html

In feite gedraagt het zich in de laatste context niet anders dan de 'standaard' adjectieven op *jes* zoals *frisjes*, *zwakjes*, *stilletjes*, *flauwtjes*, en dergelijke. (Zie ook Capelle 2012 over het gebruik van adjectivische diminutiva.) Vergelijk:

(27) De patiënt is nog *zwakjes* vs. *de *zwakjes* patiënt

(28) Deze kamer is erg *frisjes* vs. *deze *frisjes* kamer

Deze vorm is overigens beperkt tot predikatief gebruik: **een çavakkes CD*. (Een Google zoekopdracht op de structuur '*een çavakes **' [in alle mogelijke spellingsvarianten] gaf geen enkel resultaat.)

Hoewel de verschuiving van predikatief naar attributief gebruik taal- en constructie-eigen is, zie je een vergelijkbare evolutie ook in het Engels bij het substantief *fun*, zoals beschreven in Denison (2001) en De Smet (2012), dat verschuift van substantief naar adjectief, vertrekkend vanuit een predikatieve structuur waar een dergelijke herinterpretatie mogelijk is, van waaruit het verder evolueert naar adjectief in attributief gebruik.[17] De vergelijking met het Engels is echter ook in een ander opzicht pertinent, met name de evolutie van het Engelse *O.K.* dat later ook in het Nederlands werd overgenomen. Dit wordt verder toegelicht in de volgende paragraaf.

Het gebruik van *oké* in het Nederlands

Het hierboven beschreven gebruik van *ça va* in het Belgisch Nederlands is vergelijkbaar met het aan het Engels ontleende *oké* (ook soms gespeld als *O.K.*, *OK* of *okee*), waarvan het gebruik wijdverspreid is zowel in Nederland als in België. Deze vergelijking is interessant in twee opzichten: ten eerste, voor de evolutie van *okay* in het Engels en ten tweede, voor de evolutie van *oké* in het Nederlands.

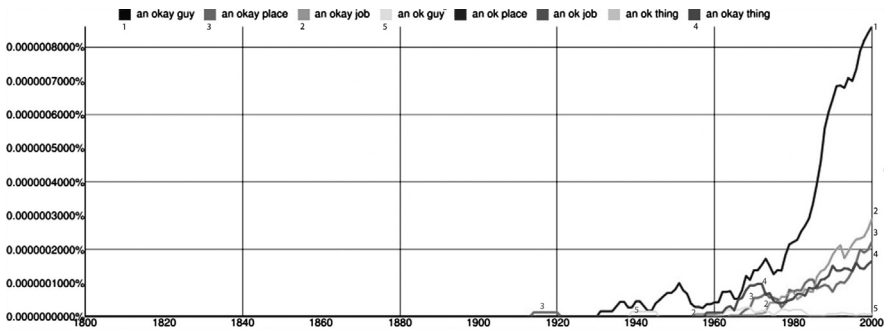
Op basis van analyse van historisch materiaal uit de *Oxford English Dictionary* (*OED*) kunnen we vaststellen dat de evolutie van *OK* in het Engels vergelijkbaar verloopt met de hierboven voorgestelde evolutie van *ça va* die we schematisch als volgt kunnen voorstellen:

1. Conversationeel gebruik / vraagwoord (*question tag*)[18]
A: *OK, let's go. / Let's go, OK?*
B: *OK.*

2. Predicatief adjectief of bijwoord
It is OK; he seems OK; it works OK

3. Attributief gebruikt adjectief
An OK book; *an OK guy*; *an OK thing to do*

De eerste attestatie in *OED* van predicatief gebruik dateert van 1839 (*The house was OK*); het eerste attributief gebruik vermeld in de *OED* is dertig jaar jonger (1869, *The O.K. thing to do*; 1874, *We had an ok time till we went to bed*). Ook de N-gram analyse 'an OK <noun>' op *Google Books*[19] (zie de figuur beneden) geeft aan dat dit gebruik niet enkel een latere gebruikswijze is, maar ook dat deze voorkomt in enkele typische constructies (*an OK thing*, *an OK guy*, enzovoort).

Figuur 3. N-gram analyse van 'an OK <noun>' in Google Books.

Ten tweede is het interessant om te kijken naar hoe het aan het Engels ontleende *oké* fungeert in het Nederlands, en of je hier dezelfde tendensen aantreft als in het Engels maar ook als bij zijn Vlaamse pendant *ça va*. Als basis gebruiken we hier het Corpus Gesproken Nederlands (CGN) dat ons niet enkel toelaat gerichter te zoeken (in vergelijking met bijvoorbeeld WebCorp) maar ook veel betrouwbaarder materiaal oplevert. Het CGN bevat zowel Belgisch als Nederlands gesproken taalmateriaal, opgenomen tussen 1998 en 2004. In totaal werden er 5887 attestaties met *oké* gevonden in het corpus; deze voorbeelden werden nadien manueel ingedeeld in vijf verschillende gebruikswijzen zoals hier beneden opgegeven (met telkens één of meerdere voorbeelden uit het corpus; *nl* en *vl* geven respectievelijk aan of het om een Nederlands of Vlaams voorbeeld gaat):

1. conversationeel gebruik / vraagwoord / instemmingspartikel (tussenwerpsel)
nou, oké dan maar.
ja, oké.
dit lees ik straks wel, oké?

2. 'hedge' (bevestiging of verbetering van eigen formulering):
*dus uh dus ik dacht ik ga **oké** om kwart voor vijf had ik m'n eten binnen.* (vl)
*maar dat is ook weer zoiets uh d ... ja **oké** redeloos geweld bestaat volgens mij niet.* (nl)

3. bijwoordelijk gebruik[20]:
wij zitten hier oké (nl)
ja maar dat gaat ja dat gaat eigenlijk allemaal ja ja ja ja alles oké (vl)

4. predicatief adjectief:
k vi ik vind 'm echt oké (nl)
hij komt misschien wel gewoon kijken of alles oké is (vl)

5. attributief adjectief:
maar ik vond het wel een oké feestje (vl)

Deze gebruikswijzen zijn vergelijkbaar met die van *OK/okay* in het Engels, met uitzondering van het gebruik als 'hedge' waarbij de spreker zijn of haar eigen formulering bevestigt of corrigeert (ook een vorm van bevestiging) dat in geen van de Engelse corpora die we geconsulteerd hebben (*Corpus of Contemporary American* en *British National Corpus*) voorkomt. Je kan dus niet zomaar stellen dat het Nederlandse *oké* een exacte kopie is van het Engelse *OK/okay*. Tabel 1 geeft een overzicht van de frequentie van deze gebruikswijzen, waarbij gemakshalve de eerste twee (conversationeel en 'hedge') samengevoegd worden (beide kunnen immers als tussenwerpsel [of instemmingspartikel] geduid worden).

Uit deze frequenties blijkt duidelijk dat het attributief gebruik niet echt courant is, net zoals voor het Engels *OK/okay* en *ça va* in het Belgisch Nederlands. Het Nederlandse predikatieve gebruik van *oké* valt overigens ook op door een sterke structurele eenvormigheid; het wordt meestal (70%) gebruikt in structuren met anaforische terugverwijzing van het type *dat/die is oké*, zoals geïllustreerd in de volgende voorbeelden.

Tabel 1. Frequentie van gebruikswijzen van *oké* in het CGN

	N	%
CONV. of HEDGE	5756	98.06%
PREDICATIEF	102	1.73%
ADVERBIAAL	9	0.15%
ATTRIBUTIEF	1	0.02%
Onduidelijk	17	0.29%
Totaal	**5887**	**100 %**

(29) maar ik vind 't op zich wel lekker hoor want je bent ook vroeg weer klaar en zo dus dat is wel uh da 's wel *oké* (CGN; nl)

(30) met een met met Mickey Rourke filmen en en en ja op het moment dat je daar aan het filmen bent denk je van dit is echt wel *oké* (CGN; vl)

Kortom, het gebruik van *oké* en dat van *ça va* loopt erg parallel, zowel semantisch als syntactisch. Ook bij *oké* (en ook bij het Engels *okay*) kan je min of meer exact dezelfde mechanismen aan het werk zien als eerder geschetst voor *ça va* (zie figuur 2): de structurele analogie tussen conversationeel gebruik en predikatief adjectief is de locus waar alles begint; als het gebruik als predikatief adjectief eenmaal voldoende is verankerd, wordt het attributief gebruik, hoewel nog beperkt in extensie, mogelijk. Merk op dat ook het gebruik als adjectief met diminutiefsuffix (*okeetjes*) mogelijk is, zoals geïllustreerd in de voorbeelden beneden, hetgeen de parallellen enkel versterkt:

(31) Alles *okeetjes* :) kwerk nu freelance én heb vanaf morgen een hond. kortom: tleven op wieltjes:) and you?
twitter.com/Klijr/statuses/50294842043011072

(32) [deze zaal] is wel ok hoor, ik had daar een verloving was wel *okeetjes*
http://forums.marokko.nl/archive/index.php/t-3472716.html

(33) met [naam] ook alles *okeetjes*, hij mist je ookal heeft ie je nog nooit gezien
http://comments.deviantart.com/5/33541222/1569787269

Het enige waar de parallel niet doorgetrokken kan worden blijkt het intensifiërend bijwoordelijk gebruik te zijn, bijvoorbeeld *?ik vind dat oké lekker*. Verschillende zoekopdrachten in Google met *oké* gevolgd door enkele typische adjectieven (*oké leuk*, *oké lekker*, *oké fijn*, *oké tof*, enzovoort) hebben geen enkele attestatie opgeleverd. Merk op dat ook voorbeelden van dergelijk gebruik met *ça va* beperkt bleven (zie echter verderop voor bijkomende voorbeelden).

Hoewel onze data ons niet toelaten om dit met absolute zekerheid te bevestigen, lijkt er toch een evolutie te zijn waarbij het evaluatieve adjectivische karakter van zowel *oké* als *ça va* lijkt toe te nemen, waarbij een toenemend attributief gebruik verondersteld mag worden. Daarbij valt overigens ook een bijkomende semantische verschuiving op te merken, zoals toegelicht in de volgende papagraaf.

Melioratieve verschuiving

De geattesteerde voorbeelden van *ça va* en *oké* lijken te wijzen op een (lichte) melioratieve verschuiving, die zich vooral sterk lijkt te ontwikkelen bij *ça va* met name in het adjectivisch gebruik. In oorsprong verwijst *ça va* naar het midden van

de evaluatieve schaal: als iemand je vraagt hoe het gaat, dan geeft een antwoord met *ça va* aan dat alles redelijk is, niet bepaald slecht maar ook niet bepaald goed. Dat geldt ook nog voor adjectivisch gebruik: wanneer iets *ça va* is, dan is het niet echt goed, maar ook niet echt slecht. Een typisch voorbeeld is voorbeeld (17) waar het streefdoel een ***geniale*** *blogger* is en niet een ***ça va*** *blogger*. Eén van de drie predikatieve voorbeelden die via WebCorp werden gevonden spreekt van *de 'ça va' film*, waarbij de schrijfster zelf verduidelijkt dat het gaat om 'die éne [sic] categorie van films die nergens in uitblinken, maar ook weinig fouten maken'.[21]

Er kunnen hier twee verklaringen gegeven worden voor de beginnende melioratieve verschuiving, waarbij telkens de context verantwoordelijk is voor een positieve(re) evaluatie. Aan de ene kant is er het gebruik als 'instemmingspartikel' ter bevestiging van een afspraak of voornemen, dat overigens ook voor *oké* geldt (de *ANS* catalogiseert *oké/OK/okee* expliciet als een tussenwerpsel dat te maken heeft met 'afspraak'). Je kan in een dergelijke context *oké* en *ça va* makkelijk na mekaar aantreffen:

(34) Ja, oké, ça va.

pers. attestatie, *TV Eén*, 20/09/2012

In deze contexten krijgt *ça va* duidelijk een meer positieve waarde; het betekent zoveel als 'ja, dat is goed, dat doen we'.

De andere context die aanleiding geeft tot melioratieve verschuiving heeft betrekking op het adjectivisch gebruik van *ça va*. Een mooi voorbeeld hiervan is wanneer één van de juryleden in een (Vlaamse) aflevering van *Masterchef* (uitgezonden op de commerciële zender VTM op 03/08/2011) na het proeven van een gerecht omstandig uiteenzet hoe hard de kandidaat wel niet 'gevochten' heeft met zijn ingrediënten en de bereiding, en dat het resultaat 'niet verkeerd' is, om tenslotte te besluiten met 'al bij al is het nog *ça va*'.[22] Dit voorbeeld illustreert een typische context waarin *ça va* gebruikt wordt en die de melioratieve verschuiving verklaart: de eerdere uiteenzetting van het jurylid over de moeizame totstandkoming van het gerecht creëert een negatieve verwachting; tegen deze achtergrond is een redelijk resultaat 'al bij al' toch wel goed. Vele voorbeelden bevestigen inderdaad dat *ça va* vooral gebruikt wordt voor een evaluatie tegen een negatieve achtergrond. De eerste keer dat het adjectivisch gebruik van *ça va* mijn aandacht trok was in een gesprek met één van mijn zonen, niet echt positief in zijn visie op leerkrachten, maar die over één van hen zei: 'voor een leraar is hij toch nog wel *ça va*'. Dit is overigens een typische constructie: *voor een X is deze X ça va*; met andere woorden, binnen een bepaalde categorie (die meestal als negatief of minderwaardig wordt gezien, bijvoorbeeld *voor een toestel* ***van die [lage] prijscategorie*** *is dit toch wel ça va*) geldt het betreffende lid als meer dan behoorlijk. Hier zijn enkele typische voorbeelden met zo'n negatieve achtergrond (vetjes):

(35) wel wat last van hoofdpijn, maar weet niet of dat ermee te maken heeft, braakneigingen bij het eten/drinken van bepaalde dingen maar **had ik bij de eerste een pak erger**, dus meer dan *ça va* hoor
http://forum.zappybaby.be/viewtopic.php?f=11&p=2936014

(36) De filmpjes op zich zijn wel nog *ça va* **maar de commentaar en het meermaals na elkaar laten zien niet**.
http://www.9lives.be/forum/tv/850020-helden-van-het-internet-2be.html

(37) **Qua smaak vond ik het niet de allerbeste sushi ooit** maar het was wel *ça va*
http://www.gentblogt.be/2012/08/19/sushipoint

(38) STVV is nog *sava* qua sfeer, **er zitten er ergere in de jupiler league**.
http://www.fundalize.com/sport/Kv_Mechelen_-_KSTVV_sfeer_STVV-fans-181222/

(39) ba sommige dingen in [NAAM WINKEL] vind ik nog *sava* van prijs. **ma sommige dingen zijn inderdaad wel neig duur**.
http://www.baby.be/nl/babyclub/forum/allerlei/jonge-mamas-169606-14.html

Het gebruik van modale partikels als *toch*, *nog*, en *wel* (in verschillende combinaties) of *meer dan* versterkt de positieve interpretatie tegen een negatieve achtergrond. Die negatieve achtergrond is echter geen vereiste (meer), en bij afwezigheid van een dergelijke context houdt *ça va* een louter positieve evaluatie in. Bovendien wordt deze positieve connotatie nog versterkt door bijwoordelijke bepalingen van graad, bijvoorbeeld *heel erg ça va* of *heel ça va* (zie ook de voorbeelden [20] tot [24] hierboven) hoewel deze (nog) niet zo frequent lijken te zijn. Opnieuw kan je hier een parallel zien met *oké* dat in informeel taalgebruik ook met dergelijke gradueringen voorkomt:

(40) Extra inzet op achterstanden bij jongere kinderen: dat vindt D66 ***heel*** *OKE*!
http://d66haarlem.nl/news/item/extra_inzet_op_achterstanden_bij_jongere_kinderen_dat_vindt_d66_heel_oke/178

(41) Vanaf nu drink je geen witte wijn meer, maar rode wijn. Ben je een man: het is ***heel*** *oké* om cocktails te drinken.
http://www.ru.nl/letteren/studereninhetbuitenland/praktisch/ervaringsverhalen/italie/universita-degli-5/

Met uitzondering van *helemaal oké* zijn dergelijke bijwoordelijke bepalingen misschien nog wat infrequent in het Nederlands bij *oké* en *ça va*, maar dit lijkt ons een trend die zich verder zal doorzetten. Merk op dat in het Engels *quite okay* erg courant is, net als het Zweedse *helt okej* ('geheel oké'); deze combinaties houden

in de overgrote meerderheid van de gevallen een positieve evaluatie in (maar ook hier vaak tegen de achtergrond van een negatief verwachtingspatroon).

Tenslotte komen we nog even terug op het eerder vermelde gebruik van *ça va* waarbij het als een kwalificerende bepaling kan worden bij adjectieven of bijwoorden, zoals in de volgende voorbeelden (gemakshalve hernemen we hier de al eerder geciteerde voorbeelden).

(10) eerlijk gezegd vind ik alle nieuwe BMW's strontlelijk, de Z8 is mooi, oude M3 ook, en de M6 is nog wel *sava mooi*, X5 is degoutant, X3 nog ranziger, drie reeks is gefaald, M3 van nu kan qua schoonheid ook niet op tegen de vorige.
http://www.autoforum.be/showthread.php?11845-BMW-M3-(e90)/page35

(11) Da's toch *ça va* logisch.
pers. attestatie, 20-12-2011

(42) ik heb al twee jaar na elkaar een buis voor kogelstoten. Vorig jaar een 49 op 100 en dit jaar een 47. Gelukkig was daar dan ook nog sprinten en zo bij want dat kan ik wel nog *çava goed*.
http://www.blossombooks.nl/forum/stel-jezelf-voor/wat-doe-je/

(43) neenee die is echt *sava knap*.
http://ivorysound.proboards.com/index.cgi?board=general&action=post&thread=584&quote=15259&page=10

(44) Aangezien ik ook nu wat wil omaha beginnen knallen heb ik me nog een *sava goed boek* gekocht van TJ cloutier en Tom Mc Evoy, de drie dominante omaha spelen worden besproken, Pot limit HL,¨Pot Limit High en limit high, niet slecht, waar zoek er geen mathematische mirakels in, maar voor de rest gezellig boek.
http://www.pokernet.be/Forum/pndefault.aspx?g=posts&t=11212

Hoewel dergelijke voorbeelden niet echt courant zijn, zie je toch herkenbare patronen die hierboven werden besproken. In voorbeeld (10) heb je een negatieve schaal (*strontlelijk*) waartegen het model M6 als *sava mooi* wordt gezien, dat wil zeggen ergens in het midden van de schaal. Tijdens een conversatie waar er enige discussie was of iets normaal was of niet, deed mijn jongste zoon de uitspraak in voorbeeld (11), in antwoord op een eerdere impliciete suggestie dat iets niet normaal zou zijn. Een vergelijkbaar contrast tref je aan in (42): in vergelijking met andere vormen van atletiek is de schrijfster nog redelijk goed in sprinten. In (43) weerlegt de schrijver het negatieve commentaar van de vorige persoon (dat meisjes die voor ingenieur studeren 'meer snor zijn dan tet'). Ook in het laatste voorbeeld krijg je een contrast: het boek is niet slecht, maar ook geen mirakelboek. Kortom, in deze voorbeelden geldt *ça va* nog niet helemaal als positieve evaluatie;

of er ook in deze gevallen een melioratieve verschuiving valt te verwachten (in het licht van de eerder vermelde voorbeelden met adjectivisch gebruik) is moeilijk te voorspellen. Het interpreteren van dergelijke connotaties is overigens niet altijd eenduidig; in de meeste voorbeelden met *ça va ADJ* is zowel de interpretatie 'redelijk ADJ' als 'heel ADJ' aannemelijk, zoals in de volgende twee attestaties van *çava goe(d)*.

(45) cocktails worde gemaakt door 2 pro's, alle die kunne da blijkbaar wel *çava goe*, ma er zal wss ook wa goldstrike etc. aanwezig zijn en whatever er nog over is vn vorig weekend zeker.
http://www.network54.com/Forum/285820/thread/1264141696/1265190981/%5Ecocktailparty+pas+volgende+week

(46) [verbaasd over de minder goede examenresultaten van klasgenoot] Hoe komt da het ni zo goe was dees jaar? 'Vroeger' waarde gij toch *çava goe*?
https://plus.google.com/106060936664380747297/posts/1FqwsZNSBmG

In beide gevallen laat de context de twee interpretaties toe (bijvoorbeeld van een pro mag je toch verwachten dat die echt goed is in wat hij doet). Het is allicht in dergelijk ambigue contexten dat een melioratieve verschuiving waarschijnlijk wordt.

Het is in deze context dat er mogelijk een grammaticalisatie aan de gang is, waarbij *ça va* verder evolueert tot een intensifieerder onder invloed van hoger geschetste pragmatische factoren; een dergelijk proces is dan een voorbeeld van wat Hopper en Traugott (2003) *subjectification* noemen. Deze grammaticalisatie is vergelijkbaar met wat je kan zien bij *goed* of *knap* als versterkend bijwoord in de al eerder genoemde constructies *goed gek* of *knap lastig*: in deze constructies is de oorspronkelijke betekenis van deze adjectieven niet langer bewaard, maar verbleekt tot een graduering of intensifieerder, mooi geïllustreerd door de combinatie *goed fout*.

Besluit

In deze bijdrage hebben we willen aantonen hoe het gebruik van *ça va* en *oké* opvallende gelijkenissen vertoont: beide zijn in oorsprong tussenwerpsels die eerst opduiken als adjectieven in predicatief gebruik (*N is {ça va / oké}*) en vervolgens in attributief gebruik (*een ça va / oké N*). In beide contexten kunnen ook gradueringen toegevoegd worden (*heel erg ça va / heel erg oké*). Verder merkt men een melioratieve verschuiving, waarbij vooral *ça va* een positieve waarde krijgt, bij *oké* lijkt dit iets minder duidelijk. De verklaring die we hiervoor vooropstellen is het negatieve verwachtingspatroon dat de achtergrond vormt voor de evaluatie uitgedrukt door *ça va*. Hoewel deze studie gebaseerd is op attestaties uit vooral infor-

mele media (blogs, twitter, chatfora, en dergelijke) alsook het Corpus Gesproken Nederlands (voor *oké*), blijft verder empirisch onderzoek nodig.

Men zou kunnen opwerpen dat het bij *oké* en *ça va* niet om vergelijkbare evoluties gaat: bij *ça va* is er duidelijk een verschuiving in het gebruik van tussenwerpsel naar evaluatief adjectief, maar je zou kunnen beargumenteren dat het Nederlandse gebruik van *oké* gewoon het Engelse voorbeeld volgt. Dat is uiteraard niet volledig uit te sluiten, maar toch zijn er een aantal elementen die dat kunnen tegenspreken. Ten eerste is er, zoals al aangehaald, het gebruik van *oké* als 'hedge' waarvoor we geen equivalent aantroffen in de geconsulteerde Engelse corpora. Dit sluit niet uit dat ook dit gebruik mogelijk is in het Engels, maar de afwezigheid is frappant. Ten tweede lijkt het ons onwaarschijnlijk (maar ook hier weer niet helemaal uitgesloten) dat het Nederlands meteen ook de frequentieverschillen van het Engelse gebruik mee overneemt. Ten derde zijn er een aantal opvallende parallellen die suggereren dat het om een meer omvattend fenomeen gaat:

1. de evolutie van *okay* in het Engels loopt parallel met die van *ça va*, dus waarom zou Nederlands *oké* dan ook niet een dergelijke evolutie kennen?
2. vergelijkbare verschillen in gebruik tref je ook aan voor het Zweedse *okej*, waarvan je dan ook moet aannemen dat het de frequentieverschillen van het Engels overneemt;
3. ook in het Spaans zie je dat een bepaling als *mas o menos* ('min of meer') evolueert naar een adjectief dat eerst in predicatieve positie voorkomt en vervolgens, maar ook hier in mindere mate, in attributieve positie: vergelijk *la pellicula estubo* {*buena/mas o menos*} 'de film is goed/redelijk' vs. *una pellicula* {*buena/mas o menos*} 'een goede/redelijke film'.

Kortom, hoewel elk van deze evoluties zijn eigen verhaal vertelt, zie je vergelijkbare tendensen in de evolutie en/of het gebruik van evaluatieve adjectieven afgeleid van andere woordsoorten. Verder empirisch onderzoek is nodig om dit verder te onderbouwen en om te achterhalen hoe de verschillende frequenties in gebruik de aan de gang zijnde evoluties sturen.

In onze analyse volgen we De Smets visie dat dergelijke syntactische herinterpretaties en de daarop volgende actualisatie best verklaard kunnen worden vanuit een analogienetwerk. Strikt genomen (dat wil zeggen volgens de principes van de grammaticalisatietheorie) gaat het dus hier niet om grammaticalisatie, waarvoor je, volgens Heine (2003, p. 579), vier criteria moet hebben: (1) semantische verbleking (*desemanticization*; *semantic bleaching*); (2) extensie of contextuele verbreding (ofwel gebruik in nieuwe contexten); (3) decategorialisatie (verlies van morfosyntactische eigenschappen, met inbegrip van verlies van autonomie als woord, bijvoorbeeld door affixatie); en (4) erosie of fonetische reductie.

De evolutie van *ça va* en *oké* (en *okay* in het Engels) voldoet slechts ten dele aan deze criteria. Ten eerste gaat het niet om een evolutie van een lexicaal naar een

grammaticaal element: een adjectief is niet meer grammaticaal dan een instemmingspartikel, en de semantische waarde blijft ook min of meer behouden. Anderzijds is er wel een zekere semantische verruiming: conversationeel gebruik is eerder beperkt tot (1) antwoorden op de vraag *Hoe gaat het?* of (2) instemming (*Zullen we naar de film gaan? Oké/ça va*), terwijl in adjectivisch gebruik het een evaluatie betreft van eender welk gegeven (*X was oké/ça va*). Er is echter, en dit is een derde punt, geen fonetische reductie, de reducerende spellingsvarianten (bijvoorbeeld *cv*) zijn hooguit praktische 'shortcuts' bij het chatten of sms-en. Tenslotte is er ook geen sprake van verlies van morfosyntactische autonomie. Toch kunnen vanuit onze studie een aantal theoretische bedenkingen worden geformuleerd in verband met grammaticalisatie (geïnspireerd door de discussie in Noël 2007).

Als je, zoals Bybee (2003, p. 145), grammaticalisatie definieert als 'the creation of new constructions', dan gelden de nieuwe constructies met *ça va* en *oké* wel degelijk als grammaticalisatie. De (iets striktere) definitie die Haspelmath (2004, p. 26) geeft van grammaticalisatie als 'a diachronic change by which the parts of a constructional schema come to have stronger internal dependencies' laat ook toe om de twee evoluties als grammaticalisatie te zien: immers, is een adjectief (predicatief of attributief gebruikt) niet meer 'dependent' dan een alleenstaand instemmingspartikel? Je zou zelfs de verschuiving van predicatief naar attributief adjectief als een toenemende constructionele afhankelijkheid kunnen zien, waarbij de constructie N *is* ADJ een lossere syntactische relatie heeft dan ART ADJ N. Anderzijds zou je de hier geschetste evoluties in zekere zin ook als *degrammaticalisatie* kunnen interpreteren, als je een partikel als meer grammaticaal beschouwt dan een adjectief.[23] Maar wat is dan nog grammaticaal en wat is lexicaal? Zoals Noël (2007) correct opmerkt, is dat niet zo evident, zeker niet binnen het cognitief-functionele kader waar alle talige elementen, morfemen, woorden en syntactische structuren als grammaticale elementen (*constructions* of *linguistic units*) gelden.

Onze analyse van *ça va* en *oké* suggereert een genuanceerd beeld: aan de ene kant heb je een duidelijk geval van syntactische herinterpretatie (en dat is ***geen*** grammaticalisatie), maar de actualisatie die erop volgt opent wel de weg naar nieuwe constructies die nieuwe semantische waarden verkrijgen mede door de context waarin ze voorkomen, waarbij je een toenemende subjectificatie kan waarnemen. Op die manier vormt de actualisatie het pad naar verdere grammaticalisering, die zich toch wel lijkt door te zetten, vooral in het gebruik als versterkend bijwoord bij een adjectief (*ça va logisch*). Zoals reeds aangegeven, moet deze hypothese empirisch verder onderzocht worden, met oog voor collocationele patronen die deze veranderingen aansturen. Tot nader order lijken onze hypotheses echter toch nog wel meer dan *ça va* / *oké*.

Noten

1. Het onderwerp van studie waarover deze bijdrage rapporteert, vindt zijn oorsprong in het (informele) taalgebruik binnen mijn eigen gezin; met dank aan mijn echtgenote Hilde voor voorbeeld (3), aan mijn zoon Simon voor voorbeeld (9) en aan mijn jongste zoon Jan-Willem voor voorbeeld (11). Ik dank ook Kristel van Goethem en de anonieme reviewer voor de erg waardevolle commentaren op de eerste versie van dit artikel die de aanzet waren tot belangrijke inzichten. De verantwoordelijkheid voor de uiteindelijke versie ligt uiteraard bij mezelf.
2. In deze bijdrage zullen we systematisch spreken van 'Belgisch Nederlands' (waarbij we in dit artikel vooral de informele gesproken variant bedoelen) en niet van 'tussentaal' (laat staan van 'Verkavelingsvlaams').
3. Deze spellingvarianten hebben uiteraard alles te maken met chat- en sms-taal waarin *ça va* vaak gebruikt wordt (zie ook Vandekerckhove & Nobels 2010); bovendien is de ç een letter die niet eigen is aan het Nederlands en dus vaak dus niet eens op het klavier van een mobiele telefoon voorkomt.
4. Hoewel de *-tjes* uitgang een geval van hypercorrectie (richting standaardtaal) kan zijn, is het gebruik van *-kes* en *-tjes* ook regionaal bepaald: *-tjes* is het standaard diminutiefsuffix in het Westvlaams.
5. Voorbeelden worden overgenomen zoals ze voorkomen in de bron; enkel werd desgevallend een naam weggelaten (meestal vervangen door '[naam]'), werden niet relevante delen weggeknipt, of spaties toegevoegd na leestekens indien nodig. Alle bronnen zijn laatst geraadpleegd op 5 december 2012.
6. Zie http://www.vlaamswoordenboek.be/definities/toon/14286.
7. Zie http://www.kuleuven.be/toekomstigestudenten/nederland/woorden.html.
8. Zie http://towntalk.wordpress.com/2009/07/05/cavaria-ca-va-helemaal-niet-tegenstanders-cavaria-manifesteren-zich-op-facebook/.
9. In de literatuur over grammaticalisatie en lexicalisatie (zie onder andere Brinton & Traugott 2005; Hopper & Traugott 2003; Lehmann 1994; Norde 2010) wordt de term *lexicalisatie* veelal voorbehouden voor de verschuiving van een polymorfeem woord naar een monomorfeem woord (bijvoorbeeld Engelse *garlic* 'look' <*gar* 'speer' + *leek* 'plant van de familie alium'>). Hoewel de term niet echt van toepassing is in ons geval, zullen we gemakshalve toch deze term blijven gebruiken.
10. Merk op dat je in deze context in het Frans enkele varianten hebt met andere bewegingswerkwoorden, bijvoorbeeld *ça marche* (letterlijk 'het loopt') of *ça roule* (letterlijk 'het rijdt').
11. WebCorp (http://www.webcorp.org.uk/) is zeker een handige tool (zeker voor Engels materiaal), maar heeft (onduidelijke) beperkingen; hoewel Google zoekopdrachten veel meer 'ruis' bevatten en dus teveel manueel werk vergen, werden zo toch meer en andere voorbeelden gevonden dan via WebCorp.
12. Net omdat de infinitief ook als substantief kan gezien worden, zou men voor dit laatste voorbeeld kunnen betogen dat deze structuur niet echt verschillend is van de eerste N *is* N; syntactisch is dat zeker juist, maar het lijkt ons dat de associatie met het werkwoord met dezelfde vorm bij de taalgebruikers vaak sterk aanwezig blijft, hetgeen net in de context van onze discussie relevant is.
13. Alle verwijzingen naar de ANS betreffen consultaties van de e-ANS: http://ans.ruhosting.nl/e-ans/.
14. De testzinnetjes die voorgelegd werden in beide bevragingen waren *Dat nieuwe liedje van Coldplay is nog wel ça va.* en *Dat is nog wel een ça va liedje.* In de tweede bevraging (zeventien

studenten) werden de volgende twee zinnetjes toegevoegd: *Als ge da weet kunt ge nog ça va meedraaien* (bijwoordelijk gebruik bij een werkwoord) en *Die nieuwe BMW is nog wel ça va mooi* (pre-adjectivisch). Deze zinnetjes verschenen (de ene na de andere) op een powerpointdia; studenten antwoordden schriftelijk met 'ja' of 'nee' of ze dat al dan niet aanvaardbaar vonden in informeel, gesproken Vlaams. Resultaten van een dergelijke informele bevraging moeten met de nodige voorzichtigheid benaderd worden, maar zijn toch wel indicatief.

15. Deze voorbeelden werden gevonden via een Google zoekopdracht; dezelfde zoekopdracht via WebCorp (met dezelfde specificaties) gaf echter geen resultaat. Dit toont nog maar eens aan hoe moeilijk het is om een (betrouwbaar) corpus samen te stellen voor deze studie.
16. Dergelijk diminutief is geen alleenstaand geval; ook het aan het Frans *merci* wordt in het Belgisch Nederlands vaak *mercik(k)es* (121000 hits op Google Blogs, Dutch) en *mercitjes* (8060 hits); daarnaast heb je ook nog *saluk(k)es* (83900 hits) of *salutjes* (16000 hits, idem). (Vergelijk ook met *hallokes*, *doeitjes*, *hoitjes*, enzovoort.)
17. Dat deze verschuiving constructie-eigen is wordt mooi geïllustreerd door De Smets analyse van het Engelse *key* dat een omgekeerde evolutie kent, met name van attributief (bijvoorbeeld *key issue*) naar predikatief gebruik (bijvoorbeeld *room service is key to survival*, De Smet 2012, p. 626, voorbeeld [26a]).
18. Net als de *ANS* identificeert de *OED* dit gebruik als een tussenwerpsel (*interjection*).
19. De N-gram viewer (http://books.google.com/ngrams) laat je toe te zoeken in het Google boekenbestand; deze collectie bevat allerhande boeken gepubliceerd tussen 1810 en 2000.
20. Vaak is het niet even duidelijk of een gebruik als bijwoordelijk dan wel als adjectivisch gebruikt geduid kan worden, zoals ook in deze twee voorbeelden; het eerste kan beschouwd worden als een onderwerpsbepaling, het tweede als ambigu tussen *het gaat [...] oké* (met wat tussenmateriaal) of *het gaat [...] alles (is) oké*. Het gaat hier om een beperkte groep (zie ook beneden).
21. Zie http://www.enola.be/film/recensies/15438:caramel (19/09/2007).
22. Zie http://vtm.be/masterchef/artikel/al-bij-al-is-het-nog-ça-va (videoclip). Het feit dat dit werd uitgezonden (met *ça va* in de ondertiteling) op een van de grootste commerciële zenders in Vlaanderen bevestigt de opmars van *ça va*, hoewel sommigen zich laagdunkend zullen uitlaten over de 'VTM-isering' van Vlaanderen en bijgevolg van het Nederlands.
23. Suggestie anonieme reviewer.

Bibliografie

Absillis, Kevin, Jürgen Jaspers & Sarah van Hoof, *De manke usurpator*. Gent, 2012.

Brinton, Laurel & Elizabeth Traugott, *Lexicalisation and language change*. Cambridge, 2005.

Bybee, Joan. L., 'Cognitive processes in grammaticalization'. M. Thomasello (red.), *The new psychology of language* (volume II). New Jersey, 2002, 145-167.

Bybee, Joan L., *Language, usage, and cognition*. Cambridge, 2010.

Cappelle, Bert, 'Ergentjes'. *Over Taal* 51, 2012.

Denison, D., 'Gradience and linguistic change'. L. Brinton (red.), *Historical Linguistics 1999. Selected papers from the 14th International Conference on Historical Linguistics Vancouver 9-13 August 1999*. Amsterdam, 2001.

Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts et al., *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. 2 delen. Groningen en Deurne, 1997.

Haspelmath, Martin. 'On directionality in language change with particular reference to grammaticalization'. Olga Fischer et al. (red.), *Up and down the cline: The nature of grammaticalization*. (Typological Studies in Language, 59.) Amsterdam, 2004, 17-44.

Heine, Berndt, 'Grammaticalisation'. B.D. Joseph et al. (red.), *The handbook of historical linguistics*. Oxford, 2003, 575-601.

Hopper, P. & E. C. Traugott, *Grammaticalisation*. Cambridge, 2003.

Lehmann, Christian, *Thoughts on grammaticalisation*. München, 1994.

Lemmens, Maarten, '*Dit artikel is nog wel ça va*. De grammaticalisatie van *ça va* in het Belgisch-Nederlands'. *nlf* 11, 2012, 47-59.

Noël, Dirk, 'Diachronic construction grammar and grammaticalisation theory'. *Functions of Language* 14, 2007, 177-202.

Norde, Muriel, *Degrammaticalisation*. Oxford, 2009.

Smet, H. de, 'The course of actualization'. *Language*, 88 (2012), 601-633.

Vandekerckhove, Reinhild & Judith Nobels, 'Code eclecticism: Linguistic variation and code alternation in the chat language of Flemish teenagers'. *Journal of Sociolinguistics* 14, (5) 2010, 657-677.